

ต้นไม้ รักเข้ป่า

ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง

ค น
รัก ษ์
ป่า ำ

“...สมควรที่จะปลูกแบบป่าสำหรับใช้ไม้หนึ่ง
ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง
อันนี้แจกออกไปเป็นกว้างๆ ใหญ่ๆ การที่จะปลูกต้นไม้
สำหรับได้ประโยชน์ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้
รู้สึกว่าจะไม่ใช่ป่าไม้ จะเป็นสวนมากกว่าเป็นป่าไม้
แต่ว่าในความหมายของการช่วยเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น
ป่าไม้เช่นนี้จะเป็นสวนผลไม้ก็ตาม หรือเป็นสวนไม้พุ่ม
ก็ตาม นั้นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่
เป็นป่า คือเป็นต้นไม้และทำหน้าที่เป็นทรัพยากร
ในด้านสำหรับเป็นผลที่มาเป็นประโยชน์
แก่ประชาชนได้...”

พระราชดำรัสบางตอนเกี่ยวกับป่า ๓ อย่าง โยชน์ ๔ อย่าง
ณ โรงแรมรินคำ จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๒๓

ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เป็นแนวคิดของการผสมผสานการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้
ควบคู่ไปกับการตอบสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนเป็น
ที่ตั้ง ซึ่งจะสามารถช่วยให้เกิดการอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าของประเทศ
ได้อย่างยั่งยืน จากการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ตระหนักและเห็นคุณค่า
จากการได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ที่ปลูก สามารถแจกแจงตามการใช้
ประโยชน์ให้เข้าใจง่ายขึ้นดังนี้

ป

ประโยชน์เพื่อให้

“พออยู่”

คือการปลูกต้นไม้ที่ใช้เนื้อไม้และไม้เชิงเศรษฐกิจให้เป็นป่า ไม้กลุ่มนี้เป็นไม้อายุยาวนานซึ่งจะเน้นประโยชน์ในเนื้อไม้เพื่อสร้างบ้าน ทำเครื่องเรือน และถือได้ว่าเป็นการออมทรัพย์เพื่อสร้างความมั่นคงในอนาคตต้นไม้กลุ่มนี้เช่น ตะเคียนทอง ยางนา แดง สัก พะยูง พยอม เป็นต้น

ประโยชน์เพื่อให้ “พอกิน”

คือการปลูกต้นไม้ที่กินได้รวมทั้งใช้เป็นยาสมุนไพร ไม้ในกลุ่มนี้ เช่น แค มะรุ้ม ทุเรียน สะตอ ผักหวาน ผาง แยม กัลยง พักข้าว เป็นต้น

ประโยชน์เพื่อให้ “พอใช้”

คือการปลูกต้นไม้ให้เป็นป่าไม้สำหรับใช้สอยในครัวเรือน อาทิ ทำฟืน เผาถ่าน ทำงานหัตถกรรม หรือทำน้ำยาซักล้าง ไม้ในกลุ่มนี้ เช่น มะค่าตีควาย หวาย ไม้ หมีเหม็น เป็นต้น

ประโยชน์เพื่อให้ “พอร่มเย็น”

คือประโยชน์อย่างอื่นที่ ๔ ที่เกิดจากการปลูกป่า ๓ อย่าง “พอร่มเย็น” คือป่าทั้ง ๓ อย่างจะช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศดินและน้ำ ให้กลับอุดมสมบูรณ์ ร่มรื่นและฉ่ำเย็นขึ้นมา

“ข้อมูลวิชาการระบุว่า ต้นมะม่วงขนาดกลางที่เริ่มออกผลได้แล้ว ๑ ต้น สามารถดูดความร้อนและคายความเย็นออกมาได้เท่ากับเครื่องปรับอากาศขนาด ๑ ต้น ที่ทำความเย็นได้ ๑๒,๐๐๐ บีทียู และกินไฟฟ้าประมาณ ๑,๕๐๐ วัตต์ ขณะที่ข้อมูลการศึกษาของดร.กينا โสราชิ และคณะ แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย นิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ยืนยันว่าเด็ก ๆ อายุ ๔-๕ ปี จำนวนร้อยละ ๒๕ ที่อยู่ในมหานครนิวยอร์ก เป็นโรคหอบหืดน้อยลง หลังจากทำการปลูกต้นไม้จำนวน ๓๔๓ ต้นต่อตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๐.๕๕ ต้นต่อไร่ ในเขตเมือง”

รักษป่า...ตามรอยพ่อ

พระราชดำริ “ป่าเปียก”

เป็นทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ด้วยการใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างแนวป้องกันไฟแบบเปียก (Wet Fire Break) โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตระหนักถึงคุณค่าอันเนอมนั้นต์ของน้ำเป็นอย่างยิ่ง ทรงคำนึงว่าทุกสรรพสิ่งในสภาพแวดล้อมของมนุษย์นั้น จะเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ หากรู้จักประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์

“ป่าเปียก” เพื่อป้องกันไฟไหม้ป่า นั้น จึงเป็นกลวิธีอย่างง่ายแต่ได้ประโยชน์สูงที่พระองค์ทรงคิดค้นขึ้น โดยทรง

แนะนำให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริทำการศึกษาทดลอง และได้รับผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

การสร้าง “ป่าเปียก”

วิธีที่ ๑ ทำระบบป้องกันไฟไหม้ป่า โดยใช้แนวคลองส่งน้ำและแนวพืชชนิดต่างๆ ปลูกไว้ตามแนวคลอง

วิธีที่ ๒ สร้างระบบการควบคุมไฟป่าด้วยป่าเปียก โดยอาศัยน้ำชลประทานและน้ำฝน

วิธีที่ ๓ ปลูกต้นไม้โตเร็วคลุมแนวร่องน้ำ เพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวี

ขึ้นและแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้เติบโตและช่วยป้องกันไฟป่าเพราะไฟป่าจะเกิดขึ้นหากป่าขาดความชุ่มชื้น

วิธีที่ ๔ สร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือที่เรียกว่า “Check Dam” ขึ้นเพื่อปิดกั้นร่องน้ำหรือลำธารขนาดเล็กเป็นระยะๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่เก็บไว้จะซึมเข้าไปสะสมในดิน ทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเข้าไปทั้งสองด้านจนกลายเป็น “ป่าเปียก”

วิธีที่ ๕ สูบน้ำขึ้นที่สูงแล้วปล่อยให้

ไหลลงมาทีละน้อย เพื่อช่วยเสริมการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูป “ภูเขาป่า” ให้กลายเป็น “ป่าเปียก” ช่วยป้องกันไฟป่าได้

วิธีที่ ๖ ปลูกต้นกล้วย ซึ่งสามารถอุ้มน้ำไว้ได้มากกว่าพืชชนิดอื่น ในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นช่องว่างของป่ากว้าง ๒ เมตร เพื่อเป็นแนวปะทะกับไฟป่า

แนวพระราชดำริ “ป่าเปียก” จึงเป็นทฤษฎีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้โดยอาศัยความชุ่มชื้น ช่วยให้ป่าชุ่มฉ่ำอยู่เสมอ หากสามารถป้องกันไฟป่าได้ก็จะทำให้เกิดการฟื้นฟูป่าไม้ได้ในที่สุด

ทฤษฎีการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกตาม หลักการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยวัฏจักร ธรรมชาติ (Natural Reforestation)

เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระองค์ทรง
คิดค้นเพื่อจะเพิ่มปริมาณป่าไม้ของประ
เทศไทย ซึ่งจะเน้นการทำที่เรียบง่ายได้
ประโยชน์สูงแต่ประหยัดสุด อีกทั้งยังช่วย
ฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้แบบดั้งเดิมได้เป็น
อย่างดี มีหลักการอันหลากหลาย ดังนี้

หลักการที่ ๑. ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติ ๓ วิธี ดังนี้

๑.๑ ปลอ่ย “ถ้าเลือกได้ที่เหมาะสมแล้ว
ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไร

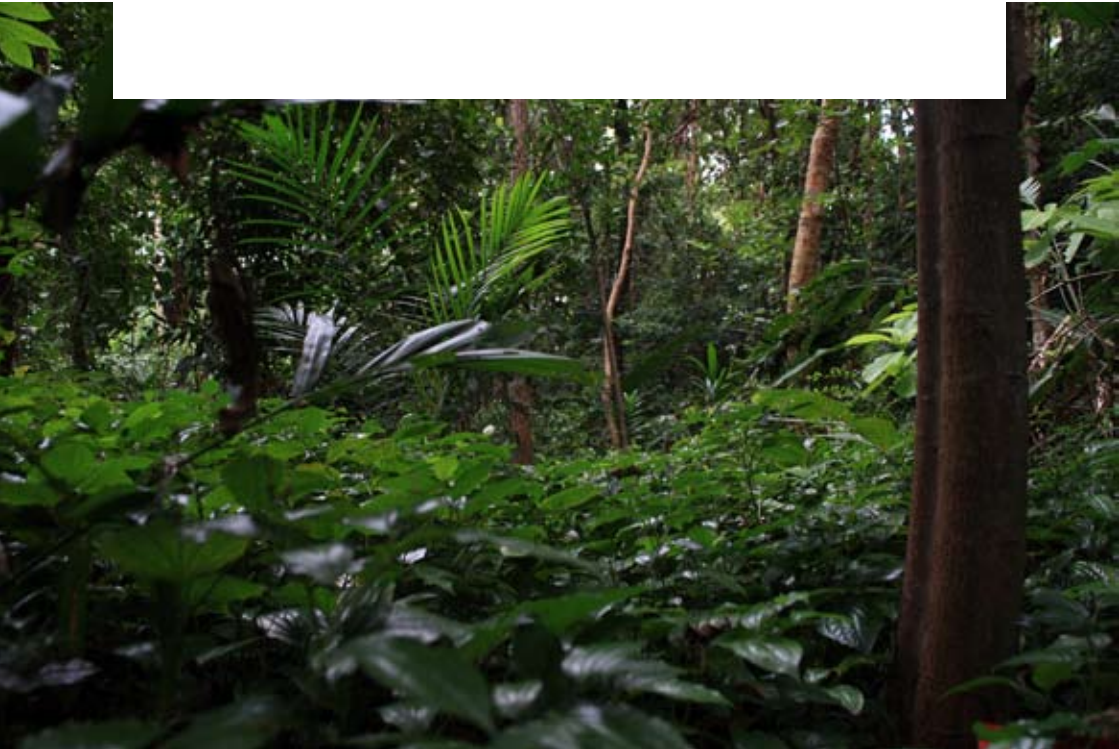
เลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าสม-
บูรณ์ โดยไม่ต้องไปปลูกสักต้นเดียว...”

๑.๒ ปลง “ในสภาพป่าเต็งรัง ป่าเลื่อม
โทรมไม่ต้องทำอะไรเพราะต่อไม้จะแตก
กิ่งออกมาอีก ถึงแม้ต้นไม้สวยแต่ก็เป็น
ต้นไม้ใหญ่ได้...”

๑.๓ ประคับประคอง “ไม่ไปรังแกป่า
หรือต่อแยะต้นไม้ เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้น
เองเท่านั้น...”

หลักการที่ ๒. ปลูกป่าในที่สูง

ทรงแนะนำวิธีการดังนี้ “...ใช้ไม้จำ
พวกที่มีเมล็ดทั้งหลาย ขึ้นไปปลูกบน
ยอดที่สูง เมื่อโตแล้วออกฝักออกเมล็ดก็

จะลอยตกลงมาแล้วงอกเอง ในที่ต่ำต่อไป เป็นการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติ...”

หลักการที่ ๓. ปลุกป่าธรรมชาติ

ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

๓.๑ ปลุกต้นไม้ดั้งเดิม “ศึกษาดูก่อนว่าพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิมมีอะไรบ้าง แล้วปลูกแซมตามรายการชนิดต้นไม้ที่ศึกษามา...”

๓.๒ งดปลูกไม้ต่างถิ่น “...ไม่ควรนำไม้แปลกปลอมต่างพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาปลูก โดยยังไม่ได้ศึกษาอย่างแน่ชัดเสียก่อน...”

หลักการที่ ๔. การปลูกป่าทดแทน

ในขณะที่ประเทศไทยเรามีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียงร้อยละ ๒๕ ของ

พื้นที่ประเทศหรือประมาณ ๘๐ ล้านไร่ การจะเพิ่มเนื้อที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศแล้ว คนไทยต้องช่วยกันปลูกป่าถึง ๔๘ ล้านไร่ โดยใช้กล้าไม้ไม่ต่ำกว่าปีละ ๑๐๐ ล้านต้น และใช้เวลาถึง ๒๐ ปี จึงจะเพิ่มป่าไม้ได้ครบเป้าหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น การปลูกป่าทดแทนจึงเป็นแนวทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานในการปลูกป่าทดแทน เพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดินด้วยวิธีทางแบบผสมผสานในเชิงปฏิบัติ ดังพระราชดำริตอนหนึ่งว่า

“...การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผน โดยการดำเนินการไปพร้อม

กับการพัฒนาเขาเขา ในการนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทาน และฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมมือกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพได้อย่างถูกต้อง...”

ชาชนได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ และสามารถพึ่งพาตนเองได้หลายโครงการ ทั้งที่เป็นโครงการส่วนพระองค์ โครงการพระราชดำริป่าและดิน อาทิ โครงการศูนย์ศึกษา

หลักการปลูกป่าในใจคน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ มาตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ทรงได้เห็นสภาพป่าไม้ที่ทรุดโทรมและถูกทำลายมากมาย จึงทรงมีพระราชดำริให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศทางน้ำ ดิน และป่าไม้ เพื่อให้ประ-

การพัฒนาเขาหินซ้อน จ.ฉะเชิงเทรา โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน จ.สกลนคร โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องของการปลูกป่าว่า “...ควรจะปลูกต้นไม้ในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

หลักการและวิธีการปลูกป่า ๕ ระดับ แบบกลีกรมธรรมชาติ

การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง และการปลูกต้นไม้แบบกลีกรมธรรมชาติ ประกอบด้วยต้นไม้หลากหลาย

กระถ่อน ไม้ สะตอ ฯลฯ

๓. ไม้เตี้ย เป็นกลุ่มต้นไม้พุ่มเตี้ย ไม้
ในระดับนี้ เช่น พริก มะเขือ กะเพรา
ผักหวานบ้าน ตั้ว เหยียง ฯลฯ

๔. ไม้เรียงดิน ไม้ในระดับนี้เป็นตระกูล

“จากการวิจัยพบว่า ต้นไม้ที่ปลูกเป็นป่าในเมืองสามารถชะลอ
การไหลของน้ำตามผิวดินให้มีโอกาสซึมลงดินและระเหยได้
๑๑.๓ ล้านแกลลอนหรือร้อยละ ๑๗ ของฝนที่ตกในปริมาณ
๒๕ มิลลิเมตรเป็นเวลา ๑๒ ชั่วโมง ซึ่งช่วยประหยัด
ค่าก่อสร้างระบบระบายน้ำฝนของเมืองได้อย่างดี”

ทั้งชนิดพันธุ์ ช่วงอายุ ลักษณะนิสัยและ
ขนาดความสูง โดยเราสามารถจัดแบ่ง
ตามระดับช่วงความสูงและระบบนิเวศ
ได้ ๕ ระดับอันได้แก่

๑. ไม้สูง เป็นกลุ่มต้นไม้เรือนยอด
สูงสุดและอายุยืนไม้ในระดับนี้ เช่น
ตะเคียน ยางนา เต็ง รัง ฯลฯ
๒. ไม้กลาง เป็นกลุ่มต้นไม้ที่ไม่สูง
นัก ไม้ในระดับนี้ได้แก่บรรดาไม้ผล
ที่เก็บกินได้ เช่น มะม่วง ขนุน มังคุด

ไม้เลื้อย เช่น พริกไทย รางจืด ฯลฯ

๕. ไม้หัวใต้ดิน ไม้ในระดับนี้เช่น ชิง
ช้า มันมือเสือ บุก กวาวเครือ ฯลฯ

ข้อคำนึงในการปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง

๑. ไม้เบิกนำ ไม้สะเดา มะรุม แคน
ไม้ผล กล้วย อ้อย และพืชผักอายุสั้น
ควรมาปลูกก่อน เพื่อสร้างแหล่ง
อาหารของครอบครัว

๒. ไม้ปลูกเพื่ออยู่อาศัย ควรปลูกหลังจากปลูกไม้ในข้อที่ ๑ ประมาณ ๑-๒ ปี

๓. ไม้สมุนไพร จะเจริญเติบโตได้ดีเมื่อมีความร่มรื่นเพียงพอ

๔. นาข้าว กำหนดพื้นที่ให้เหมาะสมหากมีพื้นที่พอ เพื่อเก็บข้าวไว้กินระหว่างปีโดยไม่ต้องซื้อ

๕. ร่องน้ำ ควรขุดร่องน้ำขนาดเล็กเพื่อให้ความชุ่มชื้นกับพื้นดินและต้นไม้ ซึ่งจะทำให้สามารถเลี้ยงปลาธรรมชาติเพื่อใช้เป็นอาหาร โดยขุดให้เชื่อมต่อกันกับบ่อขนาดใหญ่

๖. ปลูกต้นไม้ให้หลากหลาย เพื่อการใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ช่วยลดค่าใช้จ่าย สร้างความมั่นคง มั่นคง ซึ่งเป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในครอบครัวและชุมชน

ธนาคารต้นไม้

ประกันชีวิตที่พอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายกลีกรมธรรมชาติได้เสนอแนวคิด “ธนาคารต้นไม้” ให้เป็นเครื่องมือในการจัดการหนี้และสร้างหลักประกันชีวิตของเกษตรกร ให้เกษตรกรทั้งที่มี

หนี้และไม่มีหนี้ปลูกต้นไม้มากขึ้น เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ตนเอง และตกทอดเป็นมรดกแก่ลูกหลานได้ โดยการทำบัญชีต้นไม้ฝากไว้ในธนาคาร ซึ่งเป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากการออมเงิน ดอกเบี้ยต่ำ เป็นการออมต้นไม้ที่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า อีกทั้งเป็นการใช้จุดแข็งของเกษตรกรและแผ่นดินไทย เป็นฐานการสร้างไทยให้ยั่งยืน และสร้างผลดีแก่โลก โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

- ต้นไม้ที่ประชาชนปลูก เป็นสิทธิของประชาชนในการเป็นเจ้าของ

ทั้งที่ดินและต้นไม้ มีสิทธิในการดูแลรักษา คิดมูลค่า และตัดเพื่อเป็นสินค้าเหมือนพืชเกษตรอื่น

- ต้นไม้ทุกต้นย่อมมีมูลค่าในระหว่างที่ยังมีชีวิต (ไม่ใช่ตัดแล้วจึงมีค่าอย่างปัจจุบัน)

- การปลูกต้นไม้จะต้องยึดแนวทางปลูกป่า ๓ อย่าง ได้ประโยชน์ ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) ปลูกไว้กิน คือ กินเป็นอาหาร กินเป็นเครื่องดื่ม กินเป็นสมุนไพร กินเป็นขนม (๒) ปลูกไว้ทำ

ที่อยู่ ได้แก่ ทำไม้พื้น ไม้ฝา ไม้เสา และไม้เครื่องบน (๓) ปลุกไว้เพื่อใช้ สอย ได้แก่ ทำพื้น ทำถ่าน ทำปุ๋ย ทำสารไล่แมลง ทำเครื่องมือเครื่องใช้ ใช้งานหัตถกรรม ใช้ทำสี ใช้ทำ น้ำยาซักล้าง (๔) ปลุกไว้เพื่อเป็นร่มเงาให้ความร่มเย็นเป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม

- ต้นไม้ที่ประชาชนปลูก มีส่วนในการสร้างความสมดุลให้ระบบนิเวศ ช่วยดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ แก้ปัญหาโลกร้อน และรัฐบาลต้องสนับ-

สนุนการทำคาร์บอนเครดิตสำหรับเกษตรกรรายย่อย

- รัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ต้อง ผลักดัน พัฒนากลไกหนุนเสริมธนาคารต้นไม้ของภาคประชาชน เพื่อสร้างความมั่นคง มั่งคั่งใหม่ในชีวิตสังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ค น รักษ์ ป่า

เจ้าของ ที่ปรึกษา	มูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ ดร. วิวัฒน์ ศัลยกำธร, อีระ วงษ์เจริญ, ปัญญา ปุทธิเวคินทร์, พงศา ชูแนม, บั้วพันธ์ บุญอาจ, ประยงค์ อัมจักร, ไตรภพ โคตรวงษา และทินกร ปาโท
เรียบเรียง	ดร. สาคร สร้อยสังวาลย์, เรืองฤทธิ์ คงเมือง และประยงค์ อัมจักร
ภาพประกอบ รูปเล่ม	เรืองฤทธิ์ คงเมือง ศิริพร พรศิริวิเวช
จัดพิมพ์และเผยแพร่	กรมส่งเสริมการเกษตร ๒๑๔๓/๑ ถนน พหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ตะวันออก

มูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ

๑๑๔ ซอย บี ๑๒ หมู่บ้านสัมมากร แขวงสะพานสูง

เขตสะพานสูง กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๗๒๙๔๔๕๖

อีเมลล์ agrinature01@yahoo.co.th

เว็บไซต์ <http://www.agrinature.or.th>